

BYLO
JE A
NENÍ

Ztracené i zachráněné
pamětihodnosti
Českých Budějovic

SWAZEK 3

STARÉ MĚSTO

Příběh zmizelého
předměstí

Daniel Kovář

BYLO
JE A
NENÍ

Ztracené i zachráněné
pamětihodnosti
Českých Budějovic

STARÉ MĚSTO

Příběh zmizelého předměstí

Daniel Kovář

BYLO
JE A
NENÍ

Ztracené i zachráněné
pamětihodnosti
Českých Budějovic

nakladatelství
a vydavatelství
Veduta

© PhDr. Daniel Kovář (2026)

© vydal Magistrát města Českých Budějovic

v nakladatelství a vydavatelství Bohumír NĚMEC – VEDUTA (2026)

ISBN 978-80-53075-10-7

Obsah

Staré město příběh zmizelého předměstí	7
Co bylo a je Staré město?	10
Konec bytí Starého města	18
Památky jako ostrůvky mezi paneláky	27
Příběh záchrany: Staroměstský kostel se hřbitovem	28
Příběh bez dobrého konce: Mariánský sloup	36
Základní prameny a literatura	41
Zdroje použitých vyobrazení	42

STARÉ MĚSTO PŘÍBĚH ZMIZELÉHO PŘEDMĚSTÍ

Časy se mění a město s nimi. Jen těžko bychom poznávali mnohá zákoutí Českých Budějovic, kdybychom se ocitli dejme tomu v dobách Marie Terezie, a tehdejší měšťan by se zase divil, jak město vypadalo za vlády Karla IV. Přesto zůstávají některá místa zachována po celé věky. Jak budovy stárnou, stávají se pamětihodnostmi, které si zaslouží naši pozornost nejen pro své samotné stáří, nýbrž i jako svědkové dávných dějů a způsobů života. Trvalo však řadu generací, než si lidé tuto myšlenku naplno uvědomili. Až ve chvíli, kdy památné stavby mizely jako na jaře sníh, objevilo se i v duši moderního člověka jakési prázdno a nostalgie po starých časech. Tenkrát se zrodil zájem o památky a jejich záchranu, zprvu možná spíše romantický, ale čím dál víc také podložený odborným výzkumem.

Pod společným titulem „Bylo, je a není“ a podtitulem „Ztracené i zachráněné pamětihodnosti Českých Budějovic“ by měly být veřejnosti postupně představeny určité typy staveb nebo jiných lidských děl, na nichž lze zároveň ukázat proměny města jako celku. Vybrány budou příběhy památek zachráněných a na druhé straně míst zmarněných a nadobro zmizelých. Tento svazek je věnován Starému městu. Tak se označovala západní část Pražského předměstí mezi Pražskou třídou a pravým břehem Vltavy. Malebný svět příkrčených domečků, nad kterými jen tu a tam vynikala vícepodlažní budova, starobylý kostel s pustnoucím hřbitovem a všudypřítomné zahrady. Většinu z toho zadupaly do země socialistické paneláky, které ale dosud slouží a časem prorostly přívětivou zelení. Kolbištěm památkářských zápasů tu byl především hřbitov, méně už samotný chrám, všemi režimy uznávaný jakožto svědek nejstarších dějin Budějovic. Plošná asanace v šedesátých letech 20. století naproti tomu nedala šanci barokním a klasicistním stavením, ba ani mariánskému sloupu, který byl nahrazen symbolikou Pařížské komuny. Likvidaci Starého města můžeme vnímat i jako předehtu velkého bourání budějovických předměstí po roce 1990.

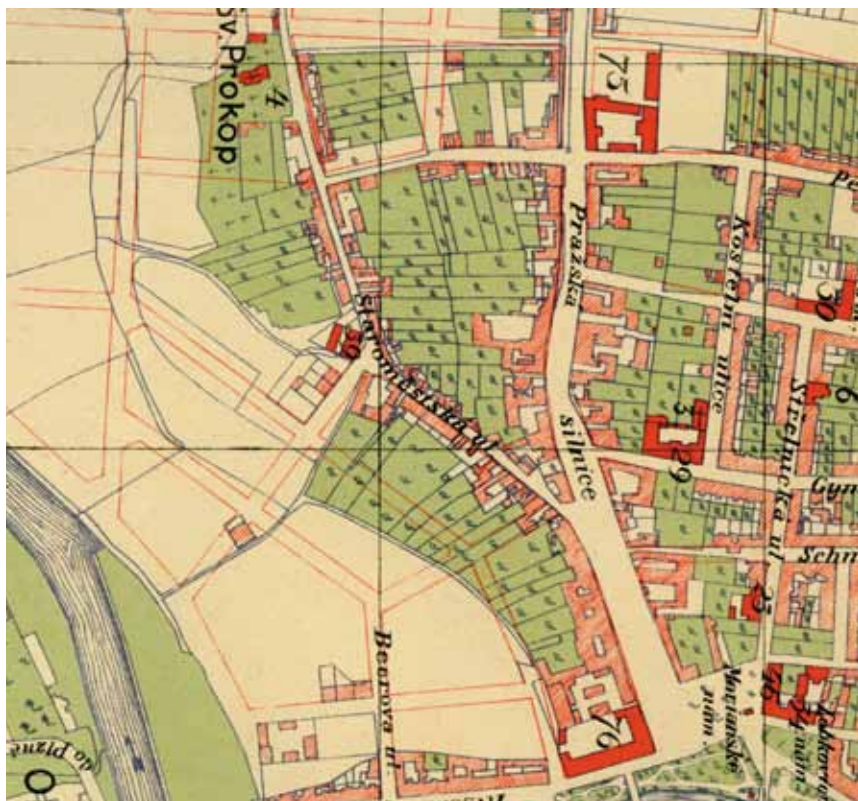
▲ Staré město na plánu Českých Budějovic z doby kolem roku 1820. Od Pražské silnice se odklání zalomená Staroměstská ulice, jejíž hustá zástavba končí až proti hřbitovu a kostelu sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele.

▲ Staré město na výřezu z veduty Českých Budějovic z počátku 19. století.

CO BYLO A JE STARÉ MĚSTO?

Původně to byla největší a také nejstarší část českobudějovického předměstí, které se z písemných pramenů poprvé vynořuje 15. března 1351 („zu der Alden Stat“). Zalomenou osu Starého města tvořila Staroměstská ulice od dnešního Koldomu až ke kostelu sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele. Na severu dosahovalo Staré město

- ▲ Staré město na Pfeffermannově plánu z doby kolem roku 1900. Červenými liniemi jsou vyznačeny ulice a domovní bloky projektované v regulačním plánu. Částečně by jim musel ustoupit i prostor hřbitova.

- ▲ Začátek Staroměstské ulice kolem roku 1900. V pravém dolním rohu dvorec na místě nynějšího Koldomu.

zhruba k dnešní Puklicově ulici, východní okraj tvořila Pražská třída. Mezi kostelem a Pražskou probíhal dnes už zaniklý úsek Pekárenské ulice v prostoru nynějšího obchodního domu Družba.

Ještě po polovině 19. století označení Staré město někdy splývalo s označením Pražského předměstí, což je ale širší pojem. Za součást Starého města se někdy považovaly i nově vznikající budovy na Husově třídě, hostinec U Zelené ratolesti, špitál Nejsvětější Trojice, na druhé straně Pražské třídy pak vojenské pekárny, biskupské gymnázium, a dokonce ústav hluchoněmých.

Nepochybně po staletí přežívalo v místní tradici povědomí o tom, že by Staré město mělo být starší než královské Budějovice a mít určitou právní výlučnost. Tuto představu utvrzoval samotný název lokality, existence starobylého kostela, ale například i ústně předávané informace, podle níž prý Staroměstští kdysi mívali vlastní

samosprávu a soudní pravomoc. Pofiderním hmotným „dokladem“ toho měl být pozůstatek domnělého pranýře na rohu Pražské a Staroměstské ulice, odstraněný až na jaře 1779 (ve skutečnosti asi zbytek božích muk). Do literatury vnesl údaj o předlokačním původu Starého města už v 17. století Bohuslav Balbín, tento tradiční pohled sdílel měšťanský kronikář Schneider, historik Millauer (1817) a převzali jej bez rozpaků novější autoři.

Přitom zástavba neměla nikterak městský charakter, naopak připomínala spíše venkov. Jednalo se o menší hospodářské usedlosti a řemeslné dílny, vše prostoupené velkými plochami zahrad. Před 19. stoletím se tu větší budovy nacházely jen výjimečně. Jednou z nich byl dominikánský dvůr na rohu ulic Staroměstské a Budovojovy, který po zrušení kláštera po několik generací vlastnila rodina Holanských. Ojedinělý patrový objekt představovala Stará pošta v místech Koldomu, která zároveň patřila ke zdejším nejstarším stavbám; na fasádě nesla letopočet 1613.

Mezi obyvateli Starého města měli už od středověku výrazný podíl hrnčíři a zpočátku také cihláři, a to kvůli požárnímu nebezpečí. Roku 1522 se tady uvádí osm hrnčířů, osm rybářů, pět tkalců, dva kováři a pekař. Zástavbu tehdy tvořilo

▲ Původem pozdně renesanční hostinec Na Staré poště na Pražské třídě v místech dnešního Koldomu. Snímek z padesátých let 20. století.

▲ Začátek Staroměstské ulice na akvarelu Jindřicha Teisingera z roku 1927.

21 domků, dva domy, jedenáct menších hospodářských usedlostí a šest zahrad. Hrnčířské pece i kovářské výhně podléhaly zpřísněným dohlídkám ze strany městské správy i sousedů. Požáry, o kterých víme, však na Starém městě vznikly paradoxně z jiných příčin: 28. října 1647 vyhořelo pět dvorců kvůli neopatrnosti mladíka, který si krátil chvíli střelbou z pušky na ptáky, 26. května 1777 blesk zapálil rohový dvorec kožešníka Knappa v místech dnešního Koldomu a k dalšímu požáru od úderu blesku došlo ve Staroměstské ulici 23. července 1859.

Od 18. století přibývali na Starém městě obyvatelé z řad zaměstnanců vltavské lodní dopravy, především plavců neboli šífařů. Vedle jiných tu žili předkové pozdějšího úspěšného podnikatele Vojtěcha Lanny: roku 1723 si ve Staroměstské ulici zakoupil domek Simon Lahner a 1727 jeho bratr Jakob Lahner, psaný též Lana. K početně více zastoupeným profesím patřili zahradníci, kupříkladu rodina Stegmannů. Stálí obyvatelé Starého města mohli v té době požádat o udělení tzv. předměstského měšťanského práva.

Zástavba se v několika případech „skokově“ rozrostla díky jednorázové parcelaci pozemků. Prvním doloženým případem se stal vznik osmi nebo devíti nových parcel rozprodaných v roce 1562 Jiřím Hoňsobě na ploše za jeho dvorcem. Roku 1768 vyrostla řada šesti nových domků podél Staroměstské ulice na dříve

▲ Jižní část Staroměstské ulice před zahájením demolic.

▲ Domek s kapličkou sv. Jana Nepomuckého ve Staroměstské ulici, krátce před demolicí.

▲ Západní strana Staroměstské ulice v padesátých letech 20. století; pohled směrem k Pražské.

▲ Průhled severním úsekem Staroměstské ulice směrem ke hřbitovu v roce 1954; vlevo nároží Staroměstské školy.

prázdném pozemku radního Friedricha Deinharta, v roce 1799 nechal plátenický mistr Farník vyhotovit typový projekt pro zástavbu čtyř nových parcel na svém poli na severním okraji Starého města. Po roce 1840 se tady začaly stavět i jednopatrové domy v klasicistním stylu.

Výraznou stavební aktivitu lze na Starém městě zachytit v šedesátých letech 19. století. V ohybu Staroměstské ulice vyrostla nová budova školy, ve stejné řadě vznikly domy Mikuškův, Neubauerův či Beranův, na protější straně stavěli Šimánek, Sekyra, Kölbl a jiní. Na Pražské třídě se vztyčil velký historizující dům Trágrův. Nedaleko něho, naproti nynějšímu hotelu Clarion, stála budova tzv. Šmíčovny, proslulá spíše nechvalně. Bývala to hospoda, kterou vykoupilo město a nechalo zde roku 1885 vybudovat azylový dům pro lidi bez přístřeší. Ještě před kolaudací tady byly soustředěny osoby nakažené při epidemii neštovic, což vyvolalo strach a odpor starousedlíků ze sousedství. Šmíčovna už si svou pověst nevylepšila, podle charakteristiky z roku 1923 sloužila jako dočasný azyl „ponejvíce zlodějů z trestnic propuštěných, tuláků, opilců a tak dále“.

Další vlna výstavby spadá do období 1889–1899, kdy bylo jen ve Staroměstské ulici nově postaveno šest domů a celkově přestavěno nebo zvýšeno dalších pět.

▲ Severní úsek Staroměstské ulice, pohled z horního patra školní budovy.

▲ Dvorní trakt bývalé Šmíčovny ve třicátých letech 20. století.

Novostavby se soustředily zejména na západní stranu ulice, před i za obecnou školou. Roku 1910 postavila nový dům na místě zbořeného Anna Plašilová, stavělo se tady ještě v době první republiky. Obytný dům si nechal postavit v roce 1920 Josef Canda, 1924 tiskař Karel Fiala, 1928 Josef Arnstein, 1931 Václav Fessler, 1931–1932 Josef Fried, 1934–1935 Marie Huberová a ještě 1940 provedl adaptaci domu Josef Šůla. Počátkem třicátých let se stavělo rovněž v západním úseku Pekárenské ulice, kde vznikly nové domy Čtvrtíků, Ledvinů a Lipeckých. Ve dvoře Šmíčovny nechal Československý červený kříž v roce 1933 zřídit nouzový chudinský dům.

KONEC BYTÍ STARÉHO MĚSTA

Zástavbu Starého města hluboko do 20. století charakterizovaly drobné domky a dvorce, většinou přízemní, s velikými zahradami. Bydlení odpovídalo tradičnímu předměstskému standardu, ale postupně začala být pranýřována hygienická závadnost mnohých domů. Málokdo vnímal malebnost starobylého koutu Budějovic, a už vůbec ne jeho historickou či památkovou hodnotu. Radikální řez přišel až v době budování socialismu a plošná přeměna Starého města na panelové sídliště byla největším zásahem do stávající urbanistické struktury krajské metropole. Jako dávný předobraz tu mohla působit asanace Paříže nebo části staré Prahy v 19. století.

Nad starými Budějovicemi visel pomyslný Damoklův meč už řadu desetiletí. Budoucnost zdejších předměstí nalinkoval polohopisný plán stavitele Josefa

▲ Vystěhované domy ve Staroměstské ulici před demolicí.

▲ Domky čp. 181 a 182 na Pražské třídě mezi Pekárenskou a Puklicovou; příloha k žádosti národního podniku Motor o demolici z února 1957.

Pflugmachera z let 1874–1875, ale především regulační plán městského stavebního úřadu schválený v roce 1892. Podle něho měla být původní, do značné míry živelně po staletí narůstající zástavba nahrazena velkými, většinou pravoúhlými domovními bloky, které by tvořily pravidelnou uliční síť. Nepříliš nápaditá urbanistická koncepce měla respektovat pouze Pražskou silnici a samozřejmě řeku Vltavu. V právních a ekonomických podmínkách tehdejší doby se ovšem realizace takového plánu ukázala jako zcela nemyslitelná. Přestože úředně platil po desítky let, prakticky se uskutečňoval (a nikoli důsledně) jen na volných a nezastavěných plochách.

Za první republiky byl plán vnímán už jako zastaralý, a městská správa proto pověřila architekta a urbanistu Vladimíra Zákrejse vypracováním nového. Zákrejsův regulační plán Pražského předměstí, schválený v roce 1931, se týkal území mezi Pražskou silnicí a Vltavou, navazoval na původní strukturu Starého města, ale rozvíjel ji moderním urbanistickým konceptem. Autor společně s dalšími specialisty řešil budoucnost předměstí komplexně, s ohledem na dostatečně kapacitní inženýrské sítě a v návaznosti na regulaci Vltavy. Progresivní, ale technicky a finančně náročný plán zůstal na papíře. Jak víme, na Starém městě se nadále stavělo individuálně a náhodně v zajetých kolejích, a pokud vznikl záměr hromadné družstevní výstavby, šel proti Zákrejsem vytyčeným principům. Spíše

jen perličkou je ironická báseň otištěná v létě 1934 v novinách Republikán, která prorokovala Českým Budějovicím slavnou budoucnost, a to včetně verše vztahujícího se k proměně Starého města: „*Kde stará Šmídovna dřív stála, mrakodrap je jedna chvála.*“ Poeta nebyl zase tak daleko od pravdy...

Po druhé světové válce se koncepce rozvoje města začala řešit v nových politických souvislostech. Připravovalo se administrativní i urbanistické propojení s okolními obcemi, po desítkách let se České Budějovice staly znovu sídlem kraje (1949), byla početně navýšena vojenská posádka, rozšiřovala se průmyslová výroba. To vše kladlo nároky na obytnou kapacitu, která i navzdory odsunu německé části obyvatelstva zůstávala nedostatečná. Podle údajů z roku 1946

▲ Setkání starého s novým. Starému světu Staroměstské ulice se odpočítávají poslední dny.

▲ Vystěhované domy jdou k zemi jeden po druhém.

chyběly pro uspokojení zájmu tři tisíce bytových jednotek, navíc bylo 550 stávajících bytů hygienicky závadných, z toho 250 se nacházelo ve sklepech. Některé domy musely být obnovovány po náletu.

V rámci dvouletého hospodářského plánu (1947–1948) se stavěly obytné domy v prolukách, ale už tehdy bylo konstatováno, že je otázkou času, kdy dojde na zásahy do Starého města. Obyvatelé i politická reprezentace vnímali tuto část jako zanedbanou, s tmavými a vlhkými byty. Pověst jí kazila také Šmídovna, která byla odstrašující vizitkou celé čtvrti.

Konzervátor Adolf Träger už v srpnu 1945 varoval před souvislým zastavěním tohoto prostoru, a naopak navrhoval, že by tu měly vzniknout „zelené plíce“ Českých Budějovic, přes které by vanuly severozápadní větry směrem k městu. Podle Trägerových představ měl být na levém břehu Vltavy zřízen ohromný lesopark, který by přesahoval i na pravý břeh až ke Starému městu. Prostupovaly by jím radiální komunikace s osou mířící na věž Staroměstského kostela jakožto *point de vue*.

Jenže bydlení mělo přednost. V září 1948 národní výbor schválil změnu regulačního plánu pro území mezi Pražskou, Puklicovou, U Trojice, Neplachovou a Staroměstskou ulicí, kde měla vyrůst obytná zástavba dle nákresu architekta

Jana Šestáka. Navazovala na Staré město od severu. Počátkem padesátých let už byly určeny stavební obvody pro jednotlivé části předměstí. Krajské projektové středisko Stavoprojektu vypracovalo nový zastavovací plán pro území západně od Pražské třídy (1951–1952), kam se měla výstavba soustředit a kde se už tehdy počítalo s budoucími ulicemi až k Vltavě a staré plzeňské trati. Žádoucí bylo zvýšení hustoty zalidnění minimálně 200–250 osobami na hektar, čehož mělo být dosaženo budováním vícepodlažních domů. Maximální výšku budov limitoval tlak vody ve vodovodním systému, což vzhledem k nízkému položenému terénu Pražského předměstí nepředstavovalo závažný problém. Do prostoru Starého města měla být rovněž umístěna nová administrativní budova krajského národního výboru, nakonec nerealizovaná.

Roku 1954 byly stanoveny další obecné principy, a to jednak zaplňování proluk uvnitř stávajících zastavěných ploch, jednak náhrada původní nízké zástavby na hlavních výpadech komunikací vyššími budovami. Šlo zejména o Pražskou, Rudolfovskou, Lannovu a Lidickou třídu. Cílem bylo zahušťovat a pokud možno

▲ Jaro 1971: bývalý dvůr Holanských na rohu Staroměstské a Budivojovy ulice.

▲ Březen 1971: domy za Koldomem očekávají naplnění svého osudu.

nerozšiřovat sídelní území s ohledem na ochranu zemědělské půdy a úspory na veřejné infrastruktuře a dopravním systému. Zároveň se nesmělo postupovat překotně – to si paradoxně vynutila bytová nouze, která nedovolovala okamžitě v dostatečném množství ubytovat obyvatele z demolovaných domů.

Likvidace původní zástavby začala severně od vlastního Starého města: v prvním pololetí 1954 zmizel zchátralý dům v ulici U Trojice a chystala se demolice sousedních. Roku 1957 byly zbořeny tři domky na západní straně Pražské třídy mezi Pekárenskou a Puklicovou ulicí, na jejichž místě plánoval podnik Motor vystavět byty pro své zaměstnance. Městský národní výbor tehdy vyžadoval pořízení fotodokumentace mizějících objektů. Státní projektový ústav začal v roce 1957 pracovat na plánu komplexní úpravy území okolo Staroměstského hřbitova (Ing. Škarda, Šírek a Týra), ale plošné demolice zde dosud v plánu nebyly. V těsném sousedství vyrostlo v letech 1955–1956 šest bytových jednotek Oblastní správy radiokomunikací v Budivojově ulici a 1956–1957 dům Jihočeských dřevařských závodů v Kubatově.

Směrnice pro územní plán z jara 1957 požadovaly překonání bytové krize do konce třetí pětiletky, etapizaci výstavby a bourání nevyhovujících domů podél hlavních ulic. Nově se měly povolovat nejméně třípodlažní budovy. Tuto posledně zmíněnou podmínku výrazně překročila stavba kolektivního domu, jehož úvodní

projekt schválila rada MěNV 28. srpna 1958: dnes takřka ikonický Koldům vyrostl v letech 1959–1964 na místě několika zbořených domků na rohu Staroměstské a Pražské třídy, vystěhovaných v lednu 1959. Svými dvěma rozevíracími se křídly jako by určoval směr a dimenze budoucí výstavby.

Plán asanace Starého města se nerodil ve vzduchoprázdnu. Náhrada dožívajícího bytového fondu moderními domy byla obecným diktátem doby, a to nejen ve východní Evropě. Jako jeden ze zdrojů tu zapůsobily pozitivní zkušenosti s obnovou měst zničených za druhé světové války, českoslovenští architekti se navíc museli řídit vzorem sovětských urbanistů. „*Město se přetváří v jediný ústrojný celek*“ a „*veřejný zájem je nadřazen zájmu soukromému*“, psal uznávaný teoretik architektury Karel Honzík v knize *Architektura všem* (1956). Spolu s urbanistickou příručkou *Stavba měst a vesnic*, vydanou Výzkumným ústavem výstavby a architektury v Brně (1957), se Honzíkovy práce staly teoretickým východiskem plánování, zatímco radikální přestavba části předměstí v Mladé Boleslavi z let 1959–1965 byla první zcela konkrétní inspirací pro další podobné počiny. Socialistická realita popřením soukromých vlastnických práv paradoxně takové velkorysé realizace usnadnila.

▲ Bourání Šmídovny na Pražské třídě.

Ruku v ruce s tím šly technologické inovace a zprůmyslnění výstavby, jejíž rozsah už vylučoval tradiční řemeslné způsoby práce. Experimenty s panelovými budovami mezitím ukázaly, že progresivním typem jsou právě domy montované z prefabrikovaných panelů. Ty však vyžadovaly proudovou organizaci výstavby a soustředění mechanizace, což zároveň přineslo větší územní nároky: bylo nutno stavět celé sídlištní soubory, nikoli jen vyplňovat proluky. Právě tato souhra okolností se stala osudnou Starému městu. Pomyslný ortel nad ním vynesla rada MěNV 10. července 1963 schválením komplexního návrhu na umístění bytové výstavby na území města v následujících letech. Po dokončení panelových domů na Lidické a ve východní části Pekárenské ulice se měla budovatelská aktivita v roce 1966 přesunout do prostoru Staroměstské ulice a západního úseku Pekárenské, kde mělo vyrůst sídliště navazující na Koldům. Krajský projektový ústav pracoval na urbanistickém řešení formou vnitroústavní soutěže. Pod definitivním projektem sídliště byli podepsáni architekti Alois Hloušek a Ladislav Konopka z česko-budějovického Stavoprojektu. Oborový časopis Hlas stavby z 21. srpna 1965 vydíhal odvahu a velkorysost záměru: „*Žádné město, ani Praha, se doposud nepustilo do přestavby a renovace starých domů a nestaví nové sídliště na Starém městě. Bude to průkopnický krok a již teď je sledován stavbaři z celé republiky.*“

Výstavba na Pekárenské se sice o něco opozdila, ale už během roku 1965 začaly ve Staroměstské ulici práce na modernizaci inženýrských sítí. Byl dokončován nový Směrný územní plán Českých Budějovic a národní výbor evidoval 3 200 uchazečů o přidělení bytu. Investiční úkol stavby 3. obvodu na Starém městě se 780 bytovými jednotkami byl schválen 9. března 1966 a měl se začít realizovat v roce 1968.

Nucené vystěhování obyvatel pokračovalo v roce 1960 jedním domem, 1964 třemi, 1966 jedním, 1967 čtyřmi. Po ukončení školního roku byla v létě 1967 vyklizena staroměstská škola a 26. února 1970 odstřelena. Devět budov muselo být opuštěno v roce 1968, kdy se z domku ve Staroměstské stěhoval i malíř Karel Štěch. Exodus starousedlíků vrcholil uvolněním deseti domů na podzim 1970, šesti na jaře 1971 a několika dalších roku 1972. Ne všichni odešli hned a dobrovolně, takže někde museli městští úředníci ještě krátce před demolicí „*zjistit, jestli tam někdo bydlí*“. Poslední lidé ze starých domků odcházeli v roce 1976. Prázdné zchátralé objekty šly jeden po druhém k zemi, v letech 1970–1971 zmizela Šmídovna a mezi posledními byly v únoru 1981 odstřeleny činžáky na Pražské vedle Koldomu.

Sídlištní novostavby měly z velké části „resortní“ charakter. Vyrostly tu v roce 1969 obytné domy ministerstva národní obrany, ministerstva vnitra a městského národního výboru, 1970–1971 podniku Škoda a zemědělských organizací. Sídlíště

▲ Únor 1981: odstřel jednoho z posledních domů na Pražské třídě za Koldomem.

se třemi tisícovkami bytů se stalo největším v Českých Budějovicích a v době svého budování i v celých jižních Čechách. Přesto si díky rozvolněnosti zástavby, výsadbě zeleně a zachování ostrůvků staré zástavby a památkových solitérů zachovalo lidská měřítko. Ke kvalitám urbanistického počínu patřila také dobrá občanská vybavenost zahrnující obchody, služby, základní i mateřské školy s malou docházkovou vzdáleností.

PAMÁTKY JAKO OSTRŮVKY MEZI PANELÁKY

Několik objektů se svou funkcí a stářím vymykalo z běžné zástavby Starého města. Kostel sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele s okolním hřbitovem byl místem paměti a piety, chorobinec Nejsvětější Trojice byl spojován se zbožnou péčí o nejchudší obyvatele města. V tištěných průvodcích po Českých Budějovicích z poslední dekády 19. století jsou tyto objekty doporučovány návštěvníkům jako hodné zájmu pro svou starobylost a uměleckou cenu: staroměstský hřbitov mimo jiné proto, že byl místem posledního odpočinku zasloužilých osobností, svatotrojiční kostelík především kvůli gotickému obrazu Madony. Adolf Štvrtník ve své knize o dějinách města (1891) připojil k památným stavbám zdejšího předměstí ještě hostinec Na Staré poště, barokní mariánský sloup a boží muka, ale kupodivu také nechvalně známou Šmídovnu.

Jakýmsi kánonem, který v obecném povědomí zafixoval výběr klíčových objektů památkového zájmu na Starém městě, se stal budějovický svazek Soupisu památek od Josefa Braniše (1900). Braniš do něj zahrnul svatoprokopský kostel, špitálek Nejsvětější Trojice a mariánský sloup na křižovatce Pražské s Pekárenskou ulicí. První dva uvedené objekty se navíc ve třicátých letech dostaly do užšího výběru památek, které byly spolu s předními historickými stavbami městského jádra označeny bronzovými informačními tabulemi. A právě tyto tři památky později respektoval i komunistický režim pro jejich nespornou architektonickou hodnotu. Tato trojice byla předurčena stát se solitéry v proměněném předměstském prostoru, ač nakonec přečkaly pouze kostel a špitálek, zatímco mariánskou sochu nenápadně odnesl vítr normalizačních časů.

A jako jakási anomálie přečkala plošnou asanaci rovněž bývalá Blažkova truhlárna (Staroměstská 1504/1) z poslední čtvrtiny 19. století, svědek industriální historie Starého města. Je zajímavou technickou památkou, i když samozřejmě nedosahuje architektonických hodnot starého kostela se hřbitovem.

PŘÍBĚH ZÁCHRANY: STAROMĚSTSKÝ KOSTEL SE HŘBITOVEM

Nejvýznamnější památku Starého města představuje kostel sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele obklopený hřbitovem. Odborná literatura zpravidla uvádí, že jde o pozůstatek osady Budivojovic, která předcházela vzniku královského města. Někteří autoři předpokládali, že kostel mohl vzniknout brzy po kanonizaci svatého

▲ Staroměstský kostel a hřbitov na kresbě Viktora Vorlíčka (1949).

▲ Staroměstský hřbitov v době druhé světové války.

Prokopa (1204). Ve skutečnosti o tom zatím neexistují spolehlivé doklady archeologické ani písemné. Architektura nejstarší zachované části chrámu pochází z poloviny 14. století, ve stejné době se objevují rovněž první archivní zmínky. Je však pravděpodobné, že kostel měl staršího předchůdce neznámého stáří, jehož konstrukce dosud nebyly rozpoznány. Přestavby proběhly v období pozdní gotiky. Začaly přístavbou západní věže, která nese letopočet 1461 a v jejíchž horních patrech dosud visí starobylé zvony z let 1546 a 1548. Kolem přelomu 15. a 16. století byla zvýšena hlavní loď a zaklenuta síťovou klenbou.

Přilehlý hřbitov sloužil po staletí k pohřbívání mrtvých z více než dvaceti vesnic farnosti a z budějovických předměstí, ale také osob neměšťanského stavu z vnitřního města. Pochovávaly se sem oběti epidemií a rovněž vojáci. Pohřebiště se mnohokrát ocitlo na hraně kapacity, k určitému rozšíření došlo v roce 1686 a k několika dalším v průběhu 19. století. Úloha hřbitova se změnila po roce 1784, kdy sem začali být ukládáni všichni nebožtíci z Českých Budějovic a celé rozsáhlé farnosti, což zvýšilo nároky na pohřební plochu. Tehdy se také projednávala možnost zřízení samostatné duchovní správy při Staroměstském kostele, ten ale nakonec zůstal filiálním vůči městskému chrámu sv. Mikuláše.

Vzhledem k nižšímu sociálnímu statusu pohřbívaných a k častému střídání pohřbů zde až do konce 18. století prakticky nevznikaly náhrobky trvalejšího charakteru,

nebo dokonce funerální architektura. Teprve když se Staroměstský hřbitov stal nekropolí měšťanských rodin, došlo ke stabilizaci mnohých hrobových míst a jejich označování sochařsky náročnějšími pomníky nebo umělecky kovanými kříži. Dochovaný soubor je proto vzácnou, stylově jednotnou přehlídkou klasicistních a historizujících funerálních památek.

Blízkost obytné zástavby a především nedostačující kapacita vedly k rozhodnutí hřbitov zrušit a nahradit jej novým. Poslední pohřeb se na Starém městě konal 23. dubna 1889. Od této chvíle se Staroměstský hřbitov stal historickým pohřebišťem a pietním místem a je zajímavé sledovat, jak se s odcházejícími pamětníky pozvolna měnil náhled na jeho zachování a údržbu. Některé tradiční rodiny hned po zrušení využily možnosti přenést odtud pozůstatky svých předků na nový komunální hřbitov svaté Otýlie. Tím ale ztratily motivaci navštěvovat prázdné hroby, a urychlily tak proces zapomínání. Pietu narušoval jednak vandalismus, jednak pobíhající psi, což obojí mělo své hluboké kořeny už v době fungování hřbitova.

Je příznačné, že první pokus o fyzickou likvidaci neudržovaného pohřebiště zaznamenáme s odstupem jedné generace po ukončení provozu. Ubývalo těch,

▲ Vyobrazení kostela se hřbitovem z doby kolem roku 1850.

▲ Detail rozbitého náhrobku u západní zdi hřbitova (2026).

kdo sem chodili zapalovat svíčky, a před první světovou válkou už patrně většina budějovické veřejnosti jevila vůči zanedbanému hřbitovu lhostejnost. Tak se v prostředí městské správy zrodila myšlenka jeho zplánování, motivovaná v lepším případě snahou, aby vynikla architektura samotného kostela, spíše však s cílem zbavit se povinnosti pečovat o zpustlý areál. Zasáhl tehdy Klub Za staré Budějovice, respektive jeho vůdčí osobnost Adolf Träger ve spolupráci se Zdeňkem Wirthem. Jimi vyvolaná diskuse roku 1913 přispěla k přijetí kompromisního návrhu: zachovat starou část hřbitova a mladší díl přeměnit na veřejný park. Přestože realizaci tenkrát zabránilo vypuknutí války, navržené řešení se v zásadě podobalo tomu, které bylo uskutečněno o pět dekad později.

První republika nechala hřbitov napospas zubu času. Rekonstrukcí prošel pouze kostel za administrátora P. Antonína Zítka: venkovní omítky, včetně zbytků maleb, opravil na jaře 1936 akademický sochař a „odborný restaurátor památek kamenných a štukových“ Bohumil Preučil z Prahy-Liboce, který měl už zkušenosti s opravou zdejší Samsonovy kašny a sgrafit Kneislova domu.

Další krok ke zkáze hřbitova způsobil nacistický vládní komisař Friedrich David, když jako hlava města nechal v roce 1940 odvážet kovové kříže a kovové součásti náhrobků jako surovinu pro válečnou potřebu. Cenná část památkového souboru tak nenávratně zmizela, a to i přes odvážný pokus konzervátora Adolfa Trägra odvoz zastavit.

Městské dokumentační pracoviště při muzeu, tzv. Bildstelle Budweis, provedlo alespoň nafotografování mizejících náhrobků a vizuálně zajímavých hřbitovních scénérií.

Roku 1943 se David rozhodl problém neudržovaného pohřebiště vyřešit radikálně: k 1. lednu 1944 měl být hřbitov zrušen, následně zplanýrován a upraven na park. Podobná idea se tedy vrátila znovu.

Konzervátor Träger se opět pokusil záměr zvrátit a takticky si vybral spojence, jímž byl pražský památkář prof. Karl Friedrich Kühn, jednak Němec, jednak uznávaná autorita v oboru. Kühn se snažil přesvědčit Davida upozorněním na možnost finanční podpory na údržbu památky ze strany ministerstva školství, ale zároveň pádným ideovým argumentem: hřbitov totiž „*pro město Budějovice představuje kus německé historie*“ a nacházejí se na něm hlavně náhrobky německých rodin. Jak Träger, tak Kühn se přitom nebránili kompromisu, tj. pietní úpravě areálu při zachování vybraných umělecky hodnotných náhrobků a uchování celkového malebného charakteru.

Na podzim 1943 se z Davidova příkazu začalo s planýrováním hřbitovní plochy jižně od kostela, byl zarovnáván terén, mizely náhrobky a kříže, ohraničení hrobových

▲ Hrobky u severní zdi hřbitova v padesátých letech 20. století.

míst i kus obvodové zdi. Práce řídil nepříliš citlivě vedoucí stavebního úřadu Willi Zabel. Kdo chtěl, mohl si náhrobky svých předků během listopadu odvézt.

K politice Friedricha Davida ovšem patřilo zdůrazňovat germánský charakter Budějovic, a nemohl proto ani zcela oslyšet Kühnův klíčový argument. Německou stopu na Staroměstském hřbitově se ale pokusil zachovat zcela svérázně, totiž ponecháním pouhých nápisových desek, které měly být osazeny přímo do terénu pod jednotným úhlem. Železné části hřbitovní výbavy, které stály za zachování, měly být opatřeny unifikovaným ochranným nátěrem červené barvy. Památkáři museli být z takového řešení přinejmenším v rozpacích. Dovršení záměru nakonec zabránil důvod z nejpádňějších – finanční náročnost – takže roku 1944 se už s pracemi nepokračovalo.

V poválečné době nastala nová etapa snah o úpravu a záchranu hřbitova, jejímž aktérem byl nadále Träger. Protože karta se zcela obrátila, uvědomoval si realisticky, že tentokrát bude lépe neupozorňovat na převažující náhrobky s německými nápisy, jejichž celkový podíl navíc vzrostl v důsledku přednostní likvidace českých hrobů za protektorátu. Vedle architektonických a uměleckých hodnot se nyní snažil vyzdvihnout místa odpočinku osobností spjatých s českými dějinami města, zejména biskupa Jirsíka. Ke snahám o napravení válečných škod však přibýly nové sisyfovské úkoly, neboť v okolí hřbitova se projektovala obytná zástavba, měla tu vzniknout velká budova Geodézie a navíc se snížená plocha na západní straně začala plnit nevzhlednou navázkou. V ohrožení se ocitly malebné dálkové pohledy na Staroměstský kostel.

Představitelé města v padesátých letech spatřovali cíl v přeměně hřbitova na park, čímž by se zbavili nejen nákladné údržby, nýbrž i německých hrobů a náboženských symbolů, nehodících se do prostředí socialistického sídliště. Místní památkové orgány tahaly za kratší konec provazu, a nezbývalo jim než se smířit s kompromisy a ústupky. Nepomohlo ani, když se do věci vložil ředitel pražského památkového ústavu Miroslav Burian, dřívější městský archivář Českých Budějovic. Staroměstský hřbitov mezitím trpěl nejen činností vandalů a vykradačů hrobek, prakticky beztrestnou, ale v roce 1955 odtud byly dokonce s vědomím národního výboru odvezeny četné kamenné bloky jako stavební materiál. Ke stejnému účelu zřejmě posloužilo kamení a cihly z odbourané hřbitovní zdi. Památkářům bylo naznačeno, že věc bude zametena pod koberec, mimo jiné proto, že část materiálu si zřejmě odvezli příslušníci SNB na stavbu garáží. Záviděníhodnou situaci neměl stárnoucí okresní konzervátor Träger, ani jeho nástupce Karel Kakuška. Paradoxně právě v této době došlo k prohlášení Staroměstského kostela za kulturní památku (3. května 1958).

Jedním z dílčích příběhů zániku hřbitova se stala kauza Rosenauerovy hrobky. Šlo o zděnou stavbu klasicistního stylu, jedinou svého druhu na zdejším pohřebišti. Roku 1959 byl chátrající objekt zaměřen a počátkem šedesátých let památkáři navrhli jeho adaptaci na jakýsi altán a útulek před deštěm, což vyhodnotili jako jedinou v té době reálnou možnost záchrany. Ideologové tehdejšího režimu však neviděli prazádný důvod, proč opravovat hrobku německé buržoazní rodiny. Národní výbor požádal o zrušení památkové ochrany, ale současně nechal památku zbořit, aniž by vyčkal rozhodnutí. Došlo k tomu v létě 1961, patrně nikoli náhodou v době, kdy konzervátor Kakuška odjel do lázní.

Další dějství vyvolali obyvatelé nového sousedního sídliště, nespokojení se stavem zarostlého hřbitova, kde se válely lidské kosti, číhaly odkryté hrobky a zlámané kříže. Byl to ráj dětských her, ale noční můra rodičů. Od roku 1958 přibývalo stížností, ale radikální řešení přinesla teprve éra předsedy MěNV Bedřicha Drajera, zvoleného v roce 1960. Do období 1966–1968 spadá brigádnická demolice ohradní zdi a zplanýrování velké jižní části pohřebiště, z níž byl vytvořen park.

▲ Ani dnes nemá starý hřbitov vyhráno – hrobky měšťanských rodin u jižní zdi (2026).

O dekádu později (1975–1977) došlo za působení budějovického děkana Františka Lály k rekonstrukci kostela a úpravě liturgického prostoru v duchu II. vatikánského koncilu. Z interiéru byla odstraněna převážná část barokního a historizujícího mobiliáře, podlahu pokryla nová dlažba a stěny se dočkaly vybielení. V zájmu rychlého a levného provedení prací se ani „nenašly“ nástěnné malby, orgány památkové péče nemohly včas a účinně zasáhnout. Z kostela byl mimo jiné vynesena barokní náhrobek a ponechán v nevhodných venkovních podmínkách.

Ještě v roce 1989 se v sousedství hřbitova plánovala výstavba garáží, čemuž zabránilo jednak ochranné pásmo památkové rezervace, jednak změna politických poměrů. Po převratu se pozornost soustředila nejprve na hrob biskupa Jirsíka při severní stěně kostela. Nově vzniklá Společnost J. V. Jirsíka si za jeden z cílů vytkla v roce 1992 úpravu biskupova náhrobku; dobře míněné návrhy však hrozily zcela poškodit původní pietní charakter díla z roku 1895, který nakonec zůstal zachován.

Očekávaná rehabilitace starobylého hřbitovního prostoru i v nových poměrech poněkud uvázla a realizuje se jen po malých krocích. Koncem devadesátých let sochař Richard Rudovský restauroval náhrobní desky. Ty, jejichž původní umístění se nepodařilo zjistit, byly v roce 2000 nově osazeny na vnější stěny kostela, s vědomou rezignací na jejich prostorový vztah k samotným hrobům.

Poslední rekonstrukce kostela sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele proběhla v letech 2024–2025, tentokrát už za odpovídajícího památkového dozoru a se souběžným archeologickým výzkumem. Jedním z výsledků se stalo odkrytí gotických a renesančních nástěnných maleb a konsekračních křížů v presbytáři, jejichž restaurování provedli Jiří Mašek a Tomáš Skořepa. Zobrazují sv. Floriána, sv. Václava a sv. Zikmunda, Poslední večeři Páně, výjevy ze života Panny Marie a další motivy, na klenebních polích byly odkryty symboly evangelistů a Beránka Božího.

PŘÍBĚH BEZ DOBRÉHO KONCE: MARIÁNSKÝ SLOUP

Jedním z objektů, který Josef Braniš v roce 1900 zahrnul do soupisu památek v rámci Starého města, byl barokní mariánský sloup na křižovatce ulic Pražské a Pekárenské. Stál volně v ploše ulice, blízko klasicistně přestavěné nárožní budovy hostince U Města Tábora. Před nárazy vozů ho chránil poměrně široký kvadratický sokl, z něhož se vypínal pískovcový dřív s hlavicí zdobenou volutkami a hlavičkami andělků. Nahoře byla umístěna socha stojící Madony; hlavu Marie i Ježíška zdobily kovové korunky.

Původ ani stáří sloupu nejsou známy, stylově patřil do doby kolem přelomu 17. a 18. století, a není vyloučeno, že byl pořízen z vděku za odeznění morové

▲ Mariánský sloup na rohu Pražské a Pekárenské ulice. Foto Otomar Schrabal, září 1957.

▲ Detaily mariánského sloupu po restaurování v roce 1967.

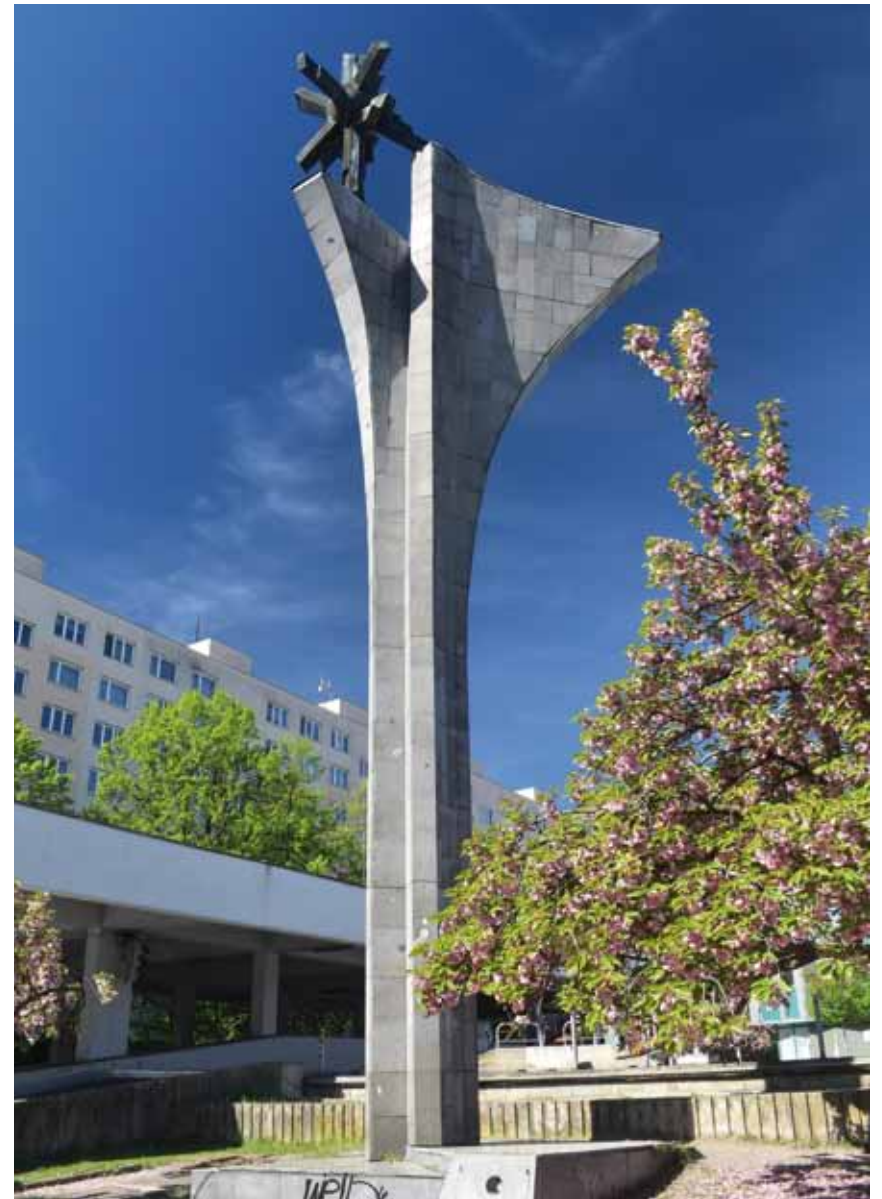
epidemie z let 1680–1681. Samotná plastika však neměla charakteristické barokní rysy a mohla být napodobeninou některé ze starších gotických Madon. Po roce 1772 se u něho zastavovala procesí konaná každoročně ke špitálku Nejsvětější Trojice.

V květnu 1944 konzervátor Adolf Träger upozornil na značné poškození sochy, která měla obě hlavy odlomené, údajně působením mrazu. Byly dočasně uloženy na děkanství. Památkový úřad v Praze dospěl k závěru, že za současných podmínek je oprava nereálná a musí být odložena na poválečnou dobu. Situace se však nezlepšila ani po válce a plastika zůstávala v torzálním stavu až do roku 1967, kdy ji restauroval pražský sochař Jan Lhota. Mariinu hlavu opravil a osadil na původní místo, zatímco Ježíškovu postavu musel nově domodelovat podle fotografií. Sanoval rovněž trhliny v kameni, doplnil otlučená místa drapérie, hlavice a říms. Kovové korunky byly opraveny a pozlaceny, takže na historicky krátkou chvíli znovu zazářily nad předměstím odsouzeným k zániku.

V té době už ale muselo být jasné, že barokní sloup na svém místě nevydrží. Plánovaná asanace se zde začala realizovat v roce 1970, kdy bylo zahájeno hloubení podzemních garáží budoucího obchodního domu Družba. Zmizet musela

▲ Mariánský sloup a zaniklá část Pekárenské ulice v místech pozdějšího obchodního domu Družba.

▲ V sedmdesátých letech byl barokní sloup nahrazen monumentálním pomníkem (2026).

stará zástavba Pekárenské i mariánská socha, k čemuž došlo v rychlosti a bez vědomí památkových orgánů, takže nebyl ani čas uvažovat o případném přesunutí plastiky na jiné místo. Městský národní výbor tím „vyřešil“ problém sakrální památky, která se vedle své ideologické závadnosti ani nehodila do urbanistických měřítek nového sídliště.

Nastupující normalizace využívala výročí, kterých se počátkem sedmdesátých let nabízela celá řada. Stovka let, která uplynula od bojů lidových mas v Paříži roku 1871, se stala příležitostí pojmenovat rodící se obytný soubor v místech Starého města „Sídlištěm Pařížské komuny“. Do rámce nově řešeného prostoru mezi obchodním domem Družba a hlavní třídou byl zároveň začleněn pomník této světově významné události: podle návrhu architekta Leopolda Petříka a sochaře Zdeňka Vojty zde vzniklo monumentální umělecké dílo (1976), které pod názvem „Zrození hvězdy“ oslavilo první revoluční pokus pařížských komunardů. Tyčí se prakticky na stejném místě jako dřívější mariánský sloup, v pohledové ose Pekárenské ulice. Barokní pomník vítězství katolické víry tu byl nahrazen triumfálním symbolem vládnoucí ideologie. Na jeho původní ideovou náplň se obecně zapomnělo, navíc výtvarné pojetí je natolik neutrální a nadčasové, že umožnilo dílu ze sedmdesátých let přežít pád komunismu bez snah o likvidaci a veřejných diskusí.

Odstranění mariánského sloupu je nepochybně velkou kulturní ztrátou, na druhou stranu moderní skulptura svým pojetím a měřítkem lépe souzní se sídlištní architekturou. Ponechat zde barokní sochu, zvyklou na komornější prostředí, by pro ni mohlo být poněkud potupné. Lze litovat, že byla bezhlavě zlikvidována, aniž by se pro ni hledalo vhodnější umístění, ba dokonce zůstává nejasný i její další osud. Z barokního sloupu se dochovalo pouze torzo: pískovcový dřík s poškozenou hlavicí, dnes osazený na nádvoří biskupské rezidence. Plastika Madony byla kolem roku 1970 údajně odklizená do areálu bývalého městského zahradnictví v ulici Na Zlaté stoce a ještě v devadesátých letech pamětníci ukazovali na pozemku Biologického centra AV ČR místo, kde by měla být zakopána.

Základní prameny a literatura:

Prameny:

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, hlavní spisovna, spis České Budějovice – kostel sv. Jana Křtitele a Prokopa.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, hlavní spisovna, spis České Budějovice – Pražské předměstí – U Pekárenské ulice, Sloup s Madonou.

Státní okresní archiv České Budějovice (SOKA ČB), Archiv města České Budějovice, kniha č. 1140, Kniha trhových smluv na Neustift a dvůr Jana Honsobě; kniha č. 1970, Kronika L. B. Schneidera II.

SOKA ČB, Archiv města České Budějovice, fondové oddělení 1868–1928, kart. 131, sign. 3 11/192.

SOKA ČB, Jednotný národní výbor České Budějovice, kart. 142, sign. 127.4 a 127.5; kart. 134, sign. 103.1; kart. 219, sign. 711.

SOKA ČB, Městský národní výbor České Budějovice, kart. 8, sign. I/8d; kart. 11, sign. III/2a; kart. 90, sign. XIV/2b; kroniky města Českých Budějovic; zápisy ze schůzí rady MěNV; zápisy ze schůzí reservační komise.

Literatura:

Marie BENEŠOVÁ, *Česká architektura v proměnách dvou století 1780–1980*, Praha 1984.

Martin GAŽI, *Devastace Staroměstského hřbitova v Českých Budějovicích a památkářské snahy o jeho záchranu v letech 1940–1957*, Památky, Jižní Čechy 3/2024/2, s. 106–135.

Martin GAŽI, *Hrobka rodiny Rosenauerů v Českých Budějovicích. Konzervátorův marný boj o zachování „politicky neúnosné“ památky v letech 1958–1962*, Památky jižních Čech 8, 2017, s. 29–35.

Karel HONZÍK, *Architektura všem*, Praha 1956.

Roman LAVIČKA, *Kostel sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele na Starém městě v Českých Budějovicích – stavební vývoj a význam architektury ve středověku*, Staré Budějovice 1, 2005, s. 20–44.

Ivana MAXOVÁ – Vratislav NEJEDLÝ – Pavel ZAHRAVNÍK, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a piliře v Jihočeském kraji*, Praha 2009.

Rudolf STRNAD, *Jak bývalo v Budějovicích na Starém městě*, České Budějovice 1940.

Jiří VOŽENÍLEK (ed.), *Stavba měst a vesnic. Urbanistická příručka*, Brno 1957.

Zdroje použitých vyobrazení.

(Ostatní archiv autora a soukromé sbírky.)

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Podsbírka č. 19 – Písemnosti a tisky, sign. GK 1, s. 9.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, hlavní spisovna, spis České Budějovice – Pražské předměstí – U Pekárenské ulice, Sloup s Madonou, s. 37.

SOKA ČB, Sběrka fotografií a pohlednic Jiřího Dvořáka, krabice F 1, sign. LXXVIII a LXXX, s. 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 36.

SOKA ČB, Sběrka map, plánů a atlasů, desky 6, inv. č. 1117, Plán Českých Budějovic Ing. Josefa Pfeffermanna, kolem 1900, s. 10.

SOKA ČB, Sběrka map, plánů a atlasů, nezpracovaný přírůstek, Plán Českých Budějovic, kolem roku 1820, s. 8.

SOKA ČB, Sběrka soudobé dokumentace, sign. K 1945, s. 30.

▲ Staroměstský kostel kolem roku 1920.

► *Následující strana.* Letecký snímek kostela sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele s areálem bývalého hřbitova. Foto Jan John, duben 2026.

Ztracené i zachráněné
pamětihodnosti
Českých Budějovic

Staré město. Příběh zmizelého předměstí

Daniel Kovář

Vydal Magistrát města Českých Budějovic v nakladatelství a vydavatelství Bohumír NĚMEC – VEDUTA,
Vlastimila Rady 1445/10, 370 08 České Budějovice, telefon 724 245 135, e-mail veduta@volny.cz,
www.veduta-nakladatelstvi.cz

(Zde vyšlo jako 221. publikace.)

Technická redakce: Bohumír Němec

Grafická úprava, sazba: Lobo Design s.r.o.

Korektura českého jazyka: Mgr. Hana Jarčevská

Písmo: John Sans

Tisk: Typodesign s.r.o., Hany Kvapilové 10, 370 10 České Budějovice

Vytištěno v České republice

Vydání první 2026

ISBN 978-80-53075-10-7

